

1. UVOD

1.1. ISTORIJSKI RAZVOJ

U ranoj mladosti, pa i u samom odraslom dobu, na starenje se gleda kao na nešto što se događa samo drugima, a nikada nama samima. Ali sa pojavom prvih bora i prvih sijedih vlasi, postaje nam jasno da se to i nama događa. Uticaj kulture značajno određuje da li će stavovi prema starenju i osobama kod kojih je taj proces postao očigledan biti pozitivan ili negativan. U tradicionalnim društvima npr. u Kini, staračko doba je bilo praćeno porastom prestiža, posebnim poštovanjem i počastima. Naprotiv, suprotni stavovi su karakteristični za savremenu civilizaciju koja je sve više mladalački orijentisana, pa negativni stavovi prema starenju nastaju kao posljedica činjenice da je ljudski vijek produžen, što dovodi do povećanja broja starijih ljudi u populaciji zbog čega starost postaje prisutna i veoma očigledna.

U Evropi u 16. vijeku prosječna dužina čovječijeg života iznosila je oko 20 godina, u 18. vijeku oko 34 godine, a danas u razvijenim zemljama prelazi 70 godina. Sve je više zemalja u kojima ljudi stariji od 65 godina predstavljaju 15-20% ukupnog stanovništva.(1).

Demografi UN za područje bivše Jugoslavije su prognozirali da će do 2025.god. očekivani životni vijek za muškarce biti 73,5 god., a za žene 80,2 god., tako da bi Jugoslavija dostigla nivo očekivanog života kog su imale najrazvijenije zemlje Evrope (Norveška, Švedska, Holandija). U SAD-u je sve više stanovnika starijih od 65 god., te je 2010.god. bilo 40,3 miliona, što je 13% od ukupnog broja stanovnika. Ta starosna grupa je u SAD-u za poslednjih 10 god. porasla za 15,1% nasuprot porastu za 9,7% cjelokupnog stanovništva. Među različitim grupama osobe u dobi od 85-94 god. bilježe porast od 29,9%, a one u dobi od 65-69 god. za 30,4% (1).

Znanstvenici, nezavisni stručnjaci i međunarodne organizacije procjenjuju da se u prvoj četvrtini 21. vijeka očekuje :

- Europa će postati „ najstarija „ regija u svijetu (trenutno stariji ljudi čine oko 20% ukupne populacije),
- Zemlja sa najvećom zastupnošću starijih osoba bit će Japan (31 %), Italija, Grčka i Švicarska (iznad 28 %),
- U 2020.godini omjer starijih ljudi sa 80 godina i više bit će najveći u Grčkoj i Italiji, Japanu, Francuskoj, Španiji i Njemačkoj,
- Prema popisu iz 2020.godine ustanovljeno je da Srbija spada u 10 najstarijih zemalja svijeta,
- Očekuje se da će do 2020.godine $\frac{3}{4}$ ukupne smrtnosti biti uzrokovano procesima starenja, poput bolesti cirkulatornog sistema, tumora i dijabetesa (2).

Uzroci ovog procesa uslovljeni su nizom faktora, kao što su :

- a) opadanje nataliteta stanovništva,
- b) opadanje smrtnosti,
- c) porast srednjeg trajanja života,
- d) migraciona kretanja koja prate urbanizaciju i industrijalizaciju,
- e) povećani standard života,
- f) napredak medicinske nauke i socijalnih uslova.

Zapadni stručnjaci predviđaju da će se trend produžavanja ljudskog vijeka nastaviti i narednih 100 godina. Neke prognoze pokazuju da će prosječno očekivano trajanje života za žene biti 90 godina, a za muškarce 80-82 godine, te da će maksimalna životna dob porasti sa sadašnjih 115 godina na oko 140 godina.

Pošto je starija populacija postala brojnija, pojavili su se brojni socijalni i zdravstveni problemi i razvila se potreba za izučavanjem psihičke aktivnosti u starosti i sve više se proučavaju problemi zaštite tjelesnog i duševnog zdravlja starijih i starih osoba.

Gerijatrijska mentalna higijena kao medicinska grana, postoji više od 2 hiljade godina. Hipokrat, otac higijene, učio je da je čovjek jedinstveno nedjeljivo biće, da se njegovo tjelesno zdravlje ne može odvojiti od duševnog. On je inzistirao na uravnoteženom, skladnom i umjerenom životu koji će obezbjediti spokojnu i zdravu starost. Još tada je Hipokrat govorio o značaju koji za zdravlje starih osoba ima permanentna aktivnost koja treba da se provodi tokom čitavog života kako bi se spriječilo prijevremeno starenje i kako bi u poznim godinama lakše mogli da se savladaju razni naponi i bolesti.

U Galenovim zapisima nalaze se pravila za prevenciju prerane starosti koje predstavljaju temelje savremene gerijatrije. Platon uči da integralan i sadržajan život u mladosti i zrelim godinama vodi u mirnu i krepku starost. Ciceron takođe insistira na zavisnosti involucije do evolucije, a na tim temeljima zasniva se i koncepcija Birera – osnivača savremene gerijatrije, da starenje počinje začecem i da njegove biološke, psihološke i socijalne aspekte determinišu uslovi i način života u djetinjstvu, mladosti i zreloj dobi. Sa Pasterovim otkrićem bakterija djelokrug nauke o zdravlju znatno se proširio i sve se više širilo saznanje da se mnoge tjelesne i mentalne bolesti mogu spriječiti ako se izbjegnu i otklone štetni uticaji okoline. Posljednjih decenija sa progresom mentalne nauke naglo se razvija i aktivnost mentalne higijene u gerijatriji čiji je osnovni zadatak da nauči čovjeka kako treba da živi da bi sačuvao svoje duševno i tjelesno zdravlje, spriječio prerano nastajanje regresivnih staračkih pojava koje u velikoj mjeri doprinose gerijatrijskom morbiditetu, patološkom starenju i prijevremenoj smrtnosti.

U 20. vijeku razvija se posebna nauka pod nazivom gerontologija. Prema definiciji Ujedinjenih nacija gerontologija je nauka o procesu starenja, morfološkim, fiziološkim, psihičkim i socijalnim aspektima staračkog doba. U osnovi gerontologija je težnja da se odgovori na pitanje kako doživjeti starost i spriječiti da ona dovede do bitnijeg pada kvaliteta života. Medicinska gerontologija naziva se gerijatrija i bavi se teorijom i praksom dijagnostikovanja i liječenja bolesti u involutivnom periodu čovjeka (1).

Posljednjih pola vijeka se sve više strukturise psihogerijatrija. Prvo svjetsko udruženje za psihogerijatriju osnovano je 1980.g. Ovo je učinjeno zbog toga što se u ovom životnom dobu sve više javljaju specifični mentalni i neurofiziološki poremećaji. Psihogerijatrija je multidimenzionalna medicinska disciplina u kojoj se čovjek posmatra kao subjekt somatske psihičke i socijalne interakcije. Glavni zadatak psihogerijatrije je ne toliko da se otkrije deficit već da pronađemo promjene u funkcionisanju na koje možemo djelovati različitim terapijskim mogućnostima, odnosno da nađemo sposobnosti i kapacitete koji su neoštećeni. Iz toga se vidi da je najvažniji pristup u sagledavanju psihogerijatrijskih poremećaja, svodi se na pažljivu opservaciju (3).